УДК 821.512.145

М.М. Хәбетдинова,
Ә.Р. Миндиәрова

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ ҺӘМ СӘХНӘСЕНДӘ С. ГЫЙЗЗӘТУЛЛИНА-ВОЛЖСКАЯ ОБРАЗЫ

В статье систематизированы художественные произведения татарской литературы, в которых встречается образ первой татарской артистки, основоположницы татарского театра С. Гиззатуллиной-Волжской (1892–1974). Для анализа отобраны произведения, относящиеся к разным родам литературы. Поэзия представлена произведениями Г. Тукая, А. Файзи, Р. Файзуллина, Р. Ахметзянова. В фокусе внимания исследователей оказался роман А. Ахметгалиевой «Туташ», тяготеющий по форме к беллетристике, и его сценические интерпретации в жанре одноимённого моноспектакля на радио (редактор Р. Садри, режиссёр Р. Хадиатуллин), мелодрамы «Яратып туя алмадым» («Волжская») (сценарист А. Ахметгалиева, режиссёр Р. Аюпов, 2020), «Туташ. Прерванный полёт» (сценарист Г. Исламова, режиссёр А. Зиганшин, 2023). Доказано, что татарские писатели разрабатывают этот образ в просветительском, романтическом и трагическом ключах. В поэтике доминируют суфийские образы как дань национальной традиции, а также просветительские и романтические образы. Цель авторов – увековечить образ первой татарской женщины, посвятившей себя созданию национального театра. Писатели чаще всего концентрируют внимание на трагических поворотах судьбы своей героини, игнорируя ее творческий потенциал на сцене и работу в качестве режиссёра. Многограннее всех образ легендарной артистки удалось представить драматургу Н. Исанбету.

Ключевые слова: татарская литература, татарский театр, С. Гиззатуллина-Волжская, Г. Тукай, А.Файзи, Р. Файзуллин, Н. Исанбет, Р. Ахметзянова, А. Ахметгалиева**.**

The article systematizes works of art of Tatar literature in which the image of the first Tatar artist, the founder of the Tatar theater S. Gizzatullina-Volzhskaya (1892–1974) is found. Works belonging to different types of literature were selected for analysis. Poetry is represented by the works of G. Tukay, A. Faizi, R. Faizullin, R. Akhmetzyanov. The researchers focused on the novel “Tutash” by A. Akhmetgaliyeva which gravitates towards fiction in form and its stage interpretations in the genre of the one-man show of the same name on the radio (editor R. Sadri, director R. Khadiatullin), the melodrama “Yaratyp thuya almadym” (“Volzhskaya “) (screenwriter A. Akhmetgalieva, director R. Ayupov, 2020), “Tutash. “Interrupted Flight” (screenwriter G. Islamova, director A. Ziganshin, 2023). It has been proven that Tatar writers develop this image in educational, romantic and tragic keys. Sufi images as a tribute to the national tradition, as well as educational and romantic images dominate in poetics. The authors’ goal is to immortalize the image of the first Tatar woman who dedicated herself to the creation of a national theater. Writers most often focus on the tragic twists of fate of their heroine ignoring her creative potential on stage and work as a director. The most multifaceted image of the legendary artist was presented by playwright N. Isanbet .

Key words: Tatar literature, Tatar theatre, S. Gizzatullina-Volzhskaya, G. Tukay, A. Faizi, R. Faizullin, N. Isanbet, R. Akhmetzyanova, A. Akhmetgalieva.

Татар әдәбияты белемендә рус һәм чит ил әсәрләрендә Шәрык гүзәлләре [Schimmel]), татар әдәбиятында хатын-кыз образлары [Яхин, Зарипова-Четин һ. б.], хәзерге әдәбиятта гендер проблемалары [Afanasev, Breeva, 2016; Afanasev, Breeva, Osmukhina, 2018; Afanasev, Breeva, Osmukhina, 2018a; һ. б.] ничек бирелүен өйрәнүгә багышланган хезмәтләр шактый.

Әлеге мәкаләдә татар әдәбиятында Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская образының үсеш-үзгәреш юллары ачыклана, татар артисткасы образын интерпретацияләүдә язучыларның карашларын гомумиләштерүгә омтылыш ясала.

Тикшерү материалы булып беренче татар артисткасы образы очраган әдәби әсәрләр хезмәт итте. С. Гыйззәтуллина-Волжская образы татар әдәбиятында мәңгеләштерелгән, шигърияттә – Тукай [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 3], Ә. Фәйзи [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 179], Р. Фәйзуллин [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 206.], Р. Әхмәтҗанов [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 217–230], драматургиядә – Н. Исәнбәт [Исәнбәт, б. 5–116], А. Әхмәтгалиева [Әхмәтгалиева, 2020], прозада – А. Әхмәтгалиева [Әхмәтгалиева, 2017].

С. Гыйззәтуллина-Волжская (1892–1976) – беренче профессиональ татар һәм мөселман актрисасы, ТАССРның атказанган артисты (1926), татар актёрлар мәктәбенең лиро-романтик юнәлешенә нигез салучы. 1907 елда актриса И. Кудашев-Ашказарский җыйган «Сәйяр» исемле беренче профессиональ татар театр труппасына кабул ителә. 1912 елда С. Гыйззәтуллина-Волжская труппадан китә һәм фикердәшләре белән бергә Уфада икенче «Нур» татар театры труппасын оештыра. Биредә ул 1918 елга кадәр режиссёр, җитәкче вазифаларын башкара. Гражданнар сугышы елларында фронтта театр бригадаларында чыгышлар ясый. 1920 елда Ижауда татар драма театры белән җитәкчелек итә. 1924 елга кадәр Казанда Кызыл Октябрь исемендәге театрда эшли [Кашшаф].

Татар әдәбиятында беренче мәртәбә С. Гыйззәтуллина-Волжская образына Г. Тукай мөрәҗәгать итә. Шагыйрьнең 1909 елда язылган «Ике кояш» шигыре актрисага багышлана. Әлеге шигырь Г. Тукайның үз замандашына туган көн бүләге була. Ул аны тамашачыларның күңелен нурландыручы кояш белән чагыштыра [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 3]. Шагыйрь, драматург Ә. Фәйзи дә Габдулла Тукай традициясен дәвам итә. «Сәхипҗамал» (1958) шигырендә ул XX йөз башы татар җәмгыятендә артистканың ролен ассызыклау өчен, космогоник образларга мөрәҗәгать итә. Шагыйрь С. Гыйззәтуллина-Волжская образын үз халкына хезмәт итүче, аның бәхете өчен көрәшүче, зур сәнгате, алга китеше өчен хәтта үзен корбан итүче буларак сурәтли: «Кирәк булса, гомерен, көлә-көлә, / Корбан итәр, тик яшәсенгә / Үз халкының якты сәнгате!». Ә. Фәйзи артистканың батырлыгы, кайчан да булса, ташта, сәнгать әсәрендә мәңгеләште-

реләчәк дип хыяллана. Замандашлары өчен артистка легенда була [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 179].

Р. Әхмәтҗанов С. Гыйззәтуллина-Волжскаяга поэма-дастан багышлый [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 217–230]. Социаль көнкүреш темасын ача торган дастан формасына тартым булган поэмада беренче татар артисткасының сәнгатьтәге фидакярлеге, аның татар халкына тугрылыклы хезмәте мактала. Әсәр 11 өлештән тора. Гарәп традицияләре буенча, 11 – Аллаһны танып-белү саны. Поэмада Шекспир әсәрләреннән килгән мотивлар да урын алган. «Тормыш үзе – театр» дигән фәлсәфи фикер чагыла. Поэма авторы вакыйгалар үстерелешендә XX гасыр башына алып кереп китә. Дастан традициясе нигезендә поэмада мәхәббәт темасы үсеш ала. Тукайның «Булмаса» шигыреннән өзек тә китерелә («Кем белер кадереңне...») [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 219]. Шагыйрь лирик герой – XX гасыр башында сәхнәне һөнәр итеп сайларга батырчылык иткән татар хатын-кызы алдында баш ия.

Шагыйрь дастан традициясе кысаларында шәһәр өстендә бары шәүләсе генә сизелгән илаһи көч – Волжская белән диалог алып бара: «Синме соң бу, / Сәхипҗамал...» [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 220]. Икенче өлештә артистка образы төсмерләнә башлый – ул С. Гыйззәтуллина-Волжская образына тартым ак шәл ябынып йөрүче рухка әверелә.

Дастанның өченче өлешендә актрисаның Тукайның «халыкка хезмәт итү»гә чакыруын («Әйдә халыкка хезмәткә») кабул итүен, мәңгелеккә туган җир белән берлеге, бәйләнеше барлыкка килсен өчен, үзенә «Волжская» тәхәллүсен сайлавына шаһит булабыз. Дастанның хронотобы әкренләп конкрет төсмер ала – Казан яңа заманга атлый. Шәхеснең үз-үзен билгеләргә тырышуы метафорик «тормыш арбасы» мәгънәсен ала, ул әле «Сәйяр» театр труппасы арбасына, әле «Нур» театрына әверелә [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 221].

4 нче өлештә әдип укучыда татар театрына нигез салучылар Г. Гыйззәтуллина-Волжская, Г. Тукай, Ф. Әмирхан, Г. Камал турында күзаллау формалаштыра. Шагыйрь милли театрның үзешчән театрдан академик театрга әверелү юлын күрсәтә.

Дастанда лирик герой кыенлыкларны җиңеп чыгу аша ачыла. 5 нче өлештә шагыйрь героен сайлау алдына куя: Сәхипҗамал кияүгә чыгудан баш тарта һәм иҗатны – ирекле сәнгатьне сайлый.

Дастанның 6–7 нче өлешләрендә беренче театр труппасындагы күңелсез, аяныч вакыйгалар – таркалу, билгесезлек, шуның белән бергә ачлык еллары сурәтләнә, «Нур» гастрольләре географиясе торгызыла. 8 нче бүлектә горур артистка образы горур татар халкы образына әверелә («горур безнең милләт»). Театр халык күңеленең гәүдәләнеше рәвешендә тәкъдим ителә.

9 нчы өлештә ак шәл бөркәнгән актриса образы – яктылык сибеп торган мәгърифәтче, милли сәнгать каһарманы. Туган илебез өстендә

болытлар куерганда күпләр өчен юл күрсәтүче якты йолдызга әйләнгән образның үзенчәлекле сыйфаты тагын да тулыландырыла.

10 нчы өлештә шагыйрь зиратта йөри. Легендар артистканың иҗатташлары Г. Кариев, И. Кудашев-Ашказарский, Г. Тукай, Ш. Камаллар янында С. Гыйззәтуллина-Волжскаяның да кабере бар.

Дастанның финалы татар театрын оештыручыларга тирән эчкерсез дога булып яңгырый. Аларның тормышы һәм милләт тәрәккыятенә, сәнгате үсешенә керткән эшчәнлеге өлге буларак билгеләнә [Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская, б. 230–231].

Татар драматургиясендә С. Гыйззәтуллина-Волжская тормышына һәм беренче татар театр труппалары «Сәйяр» һәм «Нур»ның оешуына багышланган беренче әсәр Н. Исәнбәт тарафыннан язылa – 1944 елда «Гөлҗамал» пьесасы дөнья күрә. 1945 елда бу әсәр татар театрының 40 еллыгына багышланган «Иң яхшы татар пьесасы» конкурсында икенче урынны ала. Н. Исәнбәт милли сәнгатебезне алга өндәүче татар театрының үсүен күрсәтә, беренче татар артисткасы С. Гыйззәтуллина-Волжскаяның тормышы белән таныштыра. Архив документлары нигезендә без пьесаның язылу тарихын да күзаллый алдык. Әсәрне язганда драматург Сәхипҗамал ханым белән элемтәгә чыга. Артистка драматургка үзенә күрсәткән игътибары өчен рәхмәт белдерә [Хәбетдинова].

Н. Исәнбәт искәрткәнчә, пьесада документаль башлангыч өстенлек итә. Жанр ягыннан әсәр – легендар татар артисткасы С. Гыйззәтуллина-Волжскаяның фидакярлеге турындагы истәлекне мәңгеләштерүгә юнәлдерелгән тарихи драма. Пьесада С. Гыйззәтуллина-Волжская образы үсеш-үзгәрештә бирелә, алга таба *милләт хадимәсе* дәрәҗәсендә үрнәк затка әйләнә. Язучының драма әсәре роман потенциалына ия була. Н. Исәнбәт бу әсәр замандашлары һәм киләчәк буыннар өчен илһам чыганагы булыр дип ышана, татар халкының рухи горизонтын киңәйткән легендар актриса турында яңа әсәрләр язарга нигез булыр дип хыяллана.

Әсәрдә социаль конфликт – искенең яңалык белән көрәше – шәхси конфликт белән тыгыз бәйләнгән: төп герой даими рәвештә сайлау алдында кала, җәмгыять мәнфәгатьләре өчен шәхси бәхетен корбан итә. Әдәбият галиме Н. Ханзафаровның «Нәкый Исәнбәт драматургиясе» хезмәтендә төрки дөньяның беренче артисткасы турындагы драманың идея-сәнгать үзенчәлекләре җентекләп анализлана [Ханзафаров].

Әлеге драманың режиссёрлар (1963 елда – П. Исәнбәт, 2007 елда – Ф. Бикчәнтәев, 2021 елда – Р. Гәрәев) тарафыннан Камал сәхнәсендә куелу тарихы турында театр [Арсланов; Игламов] һәм әдәбият белгечләре [Хәбетдинова] үз фикерләрен матбугатта язып чыктылар.

А. Әхмәтгалиеваның «Туташ» романы [Әхмәтгалиева, 2017] да укучылар тарафыннан җылы кабул ителде. Әмма әдәбият белгечләре әсәрдәге кайбер даталарда ялгышлыклар, яки, киресенчә, еллар күрсәтелмәү, вакыйгаларда буталчыклык җибәрү һәм XX йөз

башы танылган татар шәхесләренең иҗтимагый позициясен бозып язганы өчен авторга тәнкыйть сүзләрен дә җиткерәләр. Әсәр татар телендә тарихи романнар, татар шәхесләре турында китаплар язу өчен бирелгән Татарстан Язучылар берлеге гранты акчасына иҗат ителгән. Әмма чынлыкта «Туташ» тарихи роман түгел, ә күбрәк беллетристика жанрына тартым [Хәбетдинова, 2018; Мөхәммәтова, 2018].

Әлеге роман нигезендә театр һәм радиоспектакльләр өчен сценарийлар булдырыла. Мәсәлән, Г. Кариев исемендәге Казан Татар Дәүләт яшь тамашачы театрында «Яратып туя алмадым» («Волжская») (сценарий авторы А. Әхмәтгалиева, режиссёры Р. Әюпов, 2020) [Әхмәтгалиева, 2020] спектакле куела, татар радиосында «Туташ» моноспектакле (мөхәррире Р. Садри, режиссёры Р. Һадиуллин, 2020) яңгырый. А. Әхмәтгалиева С. Гыйззәтуллина-Волжскаяның танылган замандашлары белән мөнәсәбәтенә – Г. Тукай, Г. Камал, К. Тинчурин, Ф. Әмирхан, М. Фәйзи, Г. Коләхмәтов, җырчы К. Мотыйгый, җәмәгать эшлеклеләре Х. Ямашев, М. Вахитов белән ничек аралашуына да игътибар бирә. Әлеге образлар төп геройның теге яки бу сыйфатын калкурак итеп сурәтләргә ярдәм итәләр. Әсәрдә труппа режиссёры Г. Кариев белән актрисаның катлаулы мөнәсәбәтенә дә урын бирелә. Романда XX гасыр башындагы татар халкының тормышы, театрның «яктылыкка алып чыгуы» яктыртыла.

А. Әхмәтгалиева әсәрендә С. Гыйззәтуллина-Волжская татар театрына нигез салучыларның берсе буларак ачыла. XX гасыр башында мәйданга чыккан актив татар яшьләренең алгы сафында торган Сәхипҗамал язмыш сикәлтәләре, татар халкы арасында театрга каршы чыгулар, театр труппасы вәкилләре арасында көнләшү, татулык булмау һәм хыянәт, түрәләрнең битарафлыгына карамастан, сәхнәгә беренче булып күтәрелергә батырчылык итә һәм гомер буе яшьлек идеалларына тугрылык саклый. Ул башта «Сәйяр» труппасы, аннары «Нур» труппасы белән спектакльләр куеп, Россия буйлап гастрольләрдә йөри.

Моноспектакльнең хронотобы үз эченә герой тормышындагы төп вакыйгаларны ала: театрга килү, «Сәйяр» һәм «Нур» исемле беренче татар театр труппалары оешу, режиссер Г. Кариев белән мөнәсәбәте, Г. Тукайның химаячелеге, күчмә тормыш авырлыклары. Сценарий куючыларның максаты – 1905 елгы революция шартларында милли театр булдыру юлында үз героеның фидакярлеген ассызыклау. Әмма сценарий куючы игътибарыннан артистка тудырган сәхнә образлары төшеп кала. С. Гыйззәтуллина-Волжская рольләрне режиссёрларча ачу бурычын да куя. Ул үзе киңкырлы актриса була: көлкеле рольләрне дә, драматик рольләрне дә бердәй оста башкара. Тәнкыйтьчеләрне аның нәфислеге, тамашачыларга әсәр героеның күңел хәләтен ихлас итеп җиткерә алуы сокландыра.

Режиссёр Р. Әюпов үз спектаклендә игътибарны бөек актриса тормышының соңгы этабына – Чистай психик авырулар интернатын-

да яшәү чорына юнәлтә. А. Әхмәтгалиева, сценарий язганда, үзенең беллетристик әсәрен пьеса-мелодрамага әйләндерә. Нәтиҗәдә, тамашачы ялгызлык фаҗигасының шаһиты була: С. Гыйззәтуллина-Волжская ялгызы гына үзенең авыруы белән көрәшә. Даһи артистканың тормышы – бөтен җаны-тәне белән ышанып атлаган юлының, ни кызганыч, аяныч фаҗигага илтүе – акылдан язу күренешләре аша торгызыла. Р. Әюпов сәхнәдә бөек татар актрисасы – милләт хадимәсенең бөек образын тудыра. Спектакльнең сюжеты гадилеге белән аерылып тора. Анда яхшылык белән яманлык бер-берсенә кискен каршы куелган. Геройларның репликалары мелодрамага хас югары эмоциональлек белән аерылып тора. «Яратып туя алмадым» спектаклендә акцент гамәлләргә түгел, ә диалогларга ясала. Гомумән, театр, халкы өчен үз бәхетен корбан иткән героиняның катлаулы язмышы шәхси фаҗигасы аша бирелә.

Сценарий Чеховның «палата № 6» реминисценциясенә нигезләнгән. Төп образлар укылышы да шуннан. Пьесада, ялгыз кеше язмышы турындагы мелодраматик сюжет белән беррәттән, театраль сюжет үсеш ала. Күлмәкләр «тормыш карнавалы»нда көлкеле газап чигүче, һәрвакыт нәрсә турындадыр хыялланучы затлы Пьеро костюмына охшый. Чолан хронотобының сценографиясе борынгы амфитеатр образын хәтерләтә. Сәхипҗамалның Жанна д'Арк спектакленә әзерләнү (Халидә Сөнгатуллина) күренеше асылында фаҗига ята. Танылган актрисаның челтәр-рәшәткә үрү метафорасы да ачык укыла... Күрәсең, бөтен спектакль «хакимият һәм халык», «тарихта шәхеснең роле», «иҗади шәхеснең трагедиясе» темалары тирәсендә. Актрисаның Аккош җыры бу дөньяның көчлеләренә мөрәҗәгать итү монологы буларак «укыла».

Иҗади шәхеснең система белән көрәше сюжет үскән саен фаҗигалы төс ала бара. Диспансер директоры (Илфат Камалиев) спектакльдә карикатур рәвештә бирелә, ул ниндидер җен-пәригә тартым. Героиняның харизматик шәхесен ачуда табиб (Илфат Гыйбадуллин) белән икесе арасындагы мөнәсәбәтләргә корылган сюжет линиясе ярдәм итә.

Сюжетның катализаторы булып мәхәббәт өчпочмагы хезмәт итә: түрә – табиб – шәфкать туташы. Кызганыч ки, спектакльдә милли театрга нигез салучы актрисаның иҗади потенциалын ачу детальләре җитми. Ни өчен ул Волжская дип аталырга хаклы булган?!... Волжскаяны татар театрының башка актрисаларыннан нәрсә аерып торган?!... Сирәк репликалар тамашачыга әлеге шәхеснең татар мәдәнияте тарихындагы ролен күзалларга ярдәм итми. Төп героиняның иҗади потенциалы, режиссёр уйлавынча, Волжская – Жанна д'Арк параллеле аша ачыла. Спектакльдә татар хатынының халкы өчен, аның киләчәге өчен кылган батырлыгы шул рәвешле формалаша.

2023 елда Уфаның «Нур» дәүләт татар театры «Туташ. Өзелгән очыш...» спектаклен (режиссёры Азат Җиһаншин) куйды. Ул А. Әхмәтгалиева әсәре буенча әзерләнгән. Инсценировка авторы – Гөлнур

Госманова. Бу спектакль-байопик шулай ук беренче татар актрисасы Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжскаяның катлаулы язмышы турында сөйли, аның тормышындагы күтәрелешләр һәм түбән төшүләр, шәхес һәм җәмгыять арасындагы катлаулы мөнәсәбәтләр үзәк бер сызык буларак үстерелә.

Сюжет хәзерге һәм үткән арасында параллель рәвештә бара. Актриса гомеренең соңгы елларын үткәргән психик авырулар хастаханәсе диварлары вакыт-вакыт «ачылып» китәләр, милли театр булдыру идеясе белән янган артистканың үткәндәге якты һәм бай вакыйгаларын гәүдәләндерәләр. Актриса театр хакына беренче мәхәббәтен дә, туганлык бәйләнешләрен дә, хатын-кыз бәхетен дә корбан итә. Әсәрдәге төп конфликт герой күңелендә, җанында кайнаган эчке каршылыкларга корыла.

Спектакльдә Габдулла Тукай (Айнур Баянов), Кәрим Тинчурин (Руслан Хисаметдинов), Вәли Мортазин (Эльмир Газизуллин, Руслан Хисаметдинов), Габдулла Кариев (Вилдан Мисбахов), Ильясбәк Кудашев-Ашказарский (Айрат Фатыйхов) кебек күренекле шәхесләр образлары очрый [Данилова].

Бу мәкаләдә XX–XXI гасырлар татар әдәбиятының «татар театры анасы» образы очрый торган әсәрләре анализланды. С. Гыйззәтуллина-Волжская шәхесен ачучы беренче язучы – Г. Тукай. Ул космогоник образлар кулланып, актриса образын романтиклаштыра. Бу традицияне Ә. Фәйзи, Р. Әхмәтҗанов һәм Р. Фәйзуллиннар дәвам итә. Актрисаның язмышы фаҗигалы итеп сурәтләнә: төп игътибар аның исән чагында тиешле бәя ала алмавына, ялгызлыгына юнәлтелә. Татар шагыйрьләре, С. Гыйззәтуллина-Волжская образын тудырып, багышлау жанрында шигырьләр (Г. Тукай, Ә. Фәйзи, Р. Фәйзуллин) һәм поэма-дастаннар (Р. Әхмәтҗанов) иҗат иткәннәр.

А. Әхмәтгалиева «Туташ» романы белән үзен татар халкы тарихын колачлап бәяләргә сәләтле язучы буларак күрсәтте. Әйтеп үтелгәнчә, әсәр жанр формасы буенча беллетристикага тартым, дидек. Герой язмышы тирән конфликтлы драматик вакыйгалар аша ячтыртыла. Әсәр сюжеты үзәгендә – кайгы һәм шатлыклар, табыш һәм югалтулар белән тулы хатын-кыз язмышы. Драматик бәрелешләр, төп геройның башка персонажлар белән каршылыклары хикәяләүнең алыштыргысыз элементы, бу аның катлаулы характерын ачарга да ярдәм итә.

Радиодагы «Туташ» моноспектаклендә артистка язмышындагы төп вакыйгаларга игътибар бирелә. Финалда аның образы хатын-кыз матурлыгын чагылдырган ак аккош, гомерен халкына багышлаган ак күбәләк – ирек, олылык, хөрлек символы буларак күтәрелә.

«Яратып туя алмадым», «Туташ. Өзелгән очыш» спектакльләрендә С. Волжская-Гыйззәтуллина образы (сценарий авторы А. Әхмәтгалиева, режиссёры Р. Әюпов, 2020), (сценарий авторы Г. Госманова, режиссёры А. Җиһаншин, 2023) тарихи шәхес буларак башка төрле алымнар белән ачыла. Героиняның чын асылы гамәлләре белән генә түгел, тормышка, сәнгатькә мәхәббәте диалоглар аша да күрсәтелә.

Артистканы Жанна д’Арк белән чагыштыру параллеле мөһим роль уйный. Татар хатын-кызы кылган батырлыкның масштабы әнә шулай ассызыклана.

Легендар артистканың күпкырлы образын драматург Н. Исәнбәт «Гөлҗамал» пьесасында [Исәнбәт, 1944] ачып бирә ала, чөнки бу әсәр авторның артистка белән тыгыз хезмәттәшлеге вакытында иҗат ителә. Гомумән, бу әле тикшеренүләребезнең беренче өлеше генә, алга таба С. Волжская-Гыйззәтуллина образының татар сәхнәсендә тормышка ашырылу үзенчәлекләрен өйрәнүне дәвам итәчәкбез.

Әдәбият

Арсланов М.Г. «Гульжамал» Н. Исанбета и П. Исанбета – спектакль о первой татарской актрисе // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств. 2014. № 4-1. С. 60–63.

Әхмәтгалиева А. Яратып туялмадым: драма // Режиссёр Р. Әюповның шәхси архивы. Кульязма. 2020. 19 б.

Әхмәтгалиева А. Туташ. Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. 527 б.

Данилова Г. В Уфе на госпремию выдвинут спектакль театра «Нур» о первой татарской актрисе // URL: https://rg.ru/2024/09/04/reg-pfo/v-ufe-na-gospremiiu-vydvinut-spektakl-teatra-nur-o-pervoj-tatarskoj-aktrise.html?ysclid=m2vbucyxl6532856594 (мөрәҗәгать итү көне: 04.09.2024).

Игламов Н. Наки Исанбет «Гульджамал» // 100 лет. Татарский государственный академический театр имени Галиасгара Камала: в 2 т. Т. 1. Спектакли. Казань: Заман, 2009. С. 310–312.

Исәнбәт Н. Гөлҗамал // *Исәнбәт Н.* Сайланма әсәрләр: 4 томда. Т. 4. Пьесалар. Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. Б. 5–116.

Кашшаф Г. Беренче артистка: С. Гыйззәтуллина-Волжскаяның тормыш һәм иҗат юлы. Казан: Татар. кит. нәшр., 1958. 50 б.

Мөхәммәтова Р. «Туташ» турында гәпләшү: «Сары матбугат иртәрәк туса, Волжская, Ильскаялар турында күбрәк белер идек» // URL: https://intertat.tatar/news/tutash-turynda-gapl-sh-sary-matbugat-irt-r-k-tusa-volzhskaya-ilskayalar-turynda-k-br-k-beler-idek?ysclid=l94gnhmw7x695940801 (мөрәҗәгать итү көне: 02.09.2024).

Сәхипҗамал Гыйззәтуллина-Волжская / төз. Җ. Миңнуллин. Казан: Җыен, 2012. 480 б.

Хабутдинова М.М. Заглянув за занавес истории // Звезда Поволжья. 2022. № 27 (1098). 16–22 июля. С. 1.

Хабутдинова М.М. Творческая история пьесы «Гөлҗамал» («Гульжамал») в зеркале переписки Н. Исанбета с С. Гиззатуллиной-Волжской // Филология и культура = Philologie and Culture. 2022. № 3 (69). С. 180–187.

Ханзафаров Н. Нәкый Исәнбәт драматургиясе. Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. 190 с.

Afanasev A., Breeva T., Osmukhina O. “Transition Plot” in Dina Rubina’s Works of the 1990th (years) // Ad Alta-Journal of Interdisciplinary Research. T. 8. Вып. 1. Спец. вып. 3. 2018. P. 12–14.

Afanasev A., Breeva T., Osmukhina O. The Problem of Female Subjectivity in the Novel “The Handwriting of Leonardo” by Dina Rubina // Tarih Kultur Ve Sanat Arastirmalari Dergisi-Journal of History Culture and Art Research. T. 7, Вып. 4, Спец. вып. SI. 2018a. P. 293–299.

Afanasev A., Breev T. Gender picture of peace in Russian women rock-poetry (poetic novels “sprinter” and “staLker”by Diana Arbenina) // Journal of Language and Literature. Vol. 7. Issue 1. 2016. P. 159–162.

Zaripova-Chetin Ch. “No, my soul does not agree! Limited faith is narrow for me…”: (On the 140th anniversary of Sagit Ramiev’s birth) // Tatarica. № 14. 2020. P. 147–156.

Yakhin F. The Image of fn Etnical Woman in the Medieval Tatar Sufi Literature // Philology. Theory &Practice. 2017. № 11-1 (77). P. 50–52.

Yusupov A.F., Yusupova N.M., Sibgatullina A.T. The symbolic system in tatar poetry of the first half of the twentieth century: The transformation of nominative meanings // Humanities and Social Sciences Reviews. Vol. 7. № 6, 2019. P. 297–300.

Zagidullina D.F., Yusupova N.M., Yusupov A.F. Pair Sufi symbols in Tatar poetry of the 20th century: Complexity and transformation of symbols // XLinguae. Vol. 10. № 3. 2017. P. 75 – 82,

Schimmel A. Mystical Dimensions of Islam. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1975. 512 p.

Хәбетдинова Миләүшә Мөхәммәтҗан кызы,
филология фәннәре кандидаты, Казан (Идел Буе) федераль университеты Филология һәм мәдәниятара багланышлар институтының татар әдәбияты кафедрасы доценты, Туган телләр һәм мәдәниятләр өлкәсендә стратегик тикшеренүләр фәнни белем бирү үзәгенең өлкән фәнни хезмәткәре

Миндиәрова Әминә Рәмзил кызы,
Казан (Идел Буе) федераль университеты татар әдәбияты кафедрасы 1 курс магистры